

РОЗДІЛ 4.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ «НАУКОВІ ШКОЛИ У ГАЛУЗІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»

DOI: <https://doi.org/10.33989/pnpu.520.c1625>

Ключові слова: наука, наукові дослідження, наукова школа, науковий лідер, професійна підготовка майбутніх вихователів, магістри дошкільного профілю, кваліфікаційна (магістерська) робота, заклад дошкільної освіти, заклад вищої освіти.

4.1. Теоретико-методичні аспекти викладання освітнього компоненту «Наукові школи у галузі дошкільної освіти» у системі підготовки магістрів дошкільного профілю в педагогічних закладах вищої освіти

Реформування вищої освіти України в напрямку інтеграції до європейського освітнього простору передбачає перетворення закладів вищої освіти на потужні наукові центри, які продукують нові, актуальні та перспективні дослідження. Одним з основних шляхів вирішення цього завдання є збереження та примноження наукових шкіл, які підтримують імідж України як країни з високим науковим потенціалом. Проблема розвитку та ідентифікації наукових шкіл в Україні привертає увагу ще й тому, що заклади вищої освіти розглядають їх не лише як ефективну форму організації наукової діяльності, але й іміджеву перевагу в конкурентному освітньому середовищі.

Для динамічного інформаційного суспільства все більшої актуальності набуває питання становлення, розвитку та популяризації діяльності наукових шкіл. Їх потенціал складають висококваліфіковані фахівці, які є креативними, ініціативними, відповідальними, соціально мобільними та прагнуть до постійного професійного та особистісного самовдосконалення. Актуалізація вивчення наукової школи як моделі взаємодії науки і освіти, що інтегрує дослідження і

викладання, забезпечує наступність наукового знання, створює оптимальні умови для розвитку кадрового потенціалу та сприяє оптимізації науково-дослідної діяльності у закладах вищої освіти зумовлюється також зростанням ролі наукової спільноти, яка формує та розвиває прогресивне знання, сприяє його утвердженню в конкурентному освітньому середовищі.

Феномен наукових шкіл набув значного поширення в останні десятиліття, особливо в університетах та академічних установах, у яких працюють як молоді вчені, так і відомі дослідницькі колективи, які зробили значний внесок у розвиток педагогічної науки, вирішуючи не лише загальнонаукові проблеми, а й питання професійної підготовки нових поколінь науковців. Здобутки наукових шкіл є невичерпним джерелом інновацій та прогресивних ідей, необхідних для ефективного розвитку освітньої галузі. Варто зауважити, що кожна наукова школа проходить певний життєвий цикл у своєму розвитку, видозмінюється. Це своєрідна естафета передачі досвіду, яка розкриває творчі можливості молодих науковців і допомагає в їхньому становленні та перетворенні на зрілих дослідників.

З огляду на те, що представники наукової школи є хранителями набутих традицій, наукового світогляду та концентрованого досвіду декількох поколінь вчених, критичне їх осмислення і усвідомлення, об'єктивна оцінка дослідницьких здобутків засновників наукових шкіл, виявлення прогресивних та діючих чинників функціонування стрижневої неформальної структурної ланки науки, сприятиме імплементації окремих ідей у проблемне поле вивчення, зростанню освітнього потенціалу суспільства, моделюванню сучасної освітньої інфраструктури.

Дослідницька традиція, закладена у другій половині ХХ століття, стала підґрунтям для виникнення та подальшого розвитку наукових шкіл у галузі дошкільної освіти, визначила основні напрями досліджень з дошкільної педагогіки та методик дошкільної освіти, які нині мають потужний науковий потенціал і впливають на освітній процес та підготовку конкурентоспроможних педагогічних кадрів у галузі дошкільної освіти.

Особливу цікавість викликає динаміка появи нових педагогічних фактів, ідей, гіпотез, теорій, методів, технологій, зміна педагогічних парадигм у царині

дошкільного виховання і навчання, розвиток стійких дослідницьких колективів у регіонах України, організація й тематика наукових досліджень в другій половині ХХ – на початку ХХІ століть як підґрунтя наукових шкіл у галузі дошкільної освіти. У цьому контексті неабиякий інтерес становить еволюція осередків педагогів-дошкільників України від формального колективу викладачів до наукових шкіл, висвітлення діяльності та доробку їхніх представників у галузі дошкільного виховання і навчання, професійної підготовки фахівців для дошкільних закладів, переосмислення ролі та значення наукових центрів, які діяли у ХХ столітті і мають дослідницьку ефективність. Зазначимо, що в Україні беруть свої витoki деякі науково-педагогічні школи в царині дошкільного виховання, започатковані Л. Артемовою, З. Борисовою, Е. Вільчковським, Т. Поніманською та ін., у галузі навчання дітей дошкільного віку, засновані А. Богущ, К. Щербаковою та ін.

Важливість ознайомлення студентів з феноменом наукових шкіл у педагогічному просторі України обумовлена також необхідністю підвищення престижу професії вченого, критичного освоєння традиції й досвіду формування науково-педагогічних кадрів з метою раціоналізації підготовки нової генерації фахівців у сучасних умовах. Майбутньому педагогові необхідно мати чітке уявлення про процес наукового пошуку, який носить пропедевтичний характер і спрямований на стимулювання появи у студентів магістратури інтересу до наукової творчості, до дослідницького процесу.

Важливою складовою професійної підготовки майбутніх вихователів у закладах вищої освіти є науково-дослідна діяльність студентів. Професійний розвиток особистості тісно пов'язаний зі здатністю майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти не лише спиратися на вже зроблені відкриття у своїй роботі, а й самому активно займатися дослідницькою діяльністю.

Під час навчання в магістратурі у майбутніх вихователів має сформуватися потреба в науково-дослідній діяльності, готовність до створення нових образів, які реалізуватимуться в оригінальних результатах наукової роботи. На цьому етапі в них мають бути сформовані загальнонаукові та дослідні вміння, а саме: організувати власну пізнавальну діяльність; здійснювати літературний пошук,

складати бібліографію та проводити теоретичний аналіз першоджерел; обґрунтовувати актуальність, наукову новизну і практичну значущість дослідження; визначати науковий апарат дослідження і суперечності між даними науки й педагогічної практики; застосовувати наукові методи пізнання; проводити дослідження; володіти науковим мовленням, оформлювати результати дослідження в рисунках і таблицях; готувати презентацію або стендовий макет доповіді; захищати результати дослідження у відповідній формі.

Навчально-наукова і науково-дослідна робота активізує пізнавальну діяльність студентів, впливає на більш ґрунтовне та свідоме вивчення ними навчального матеріалу, формує творче ставлення до вирішення наукових та навчально-дослідницьких завдань, дає можливість студентам краще орієнтуватися в постійно зростаючому потоці наукової інформації, сприяє формуванню наукової компетентності.

На засадах проаналізованих та узагальнених теоретичних праць широкого загалу вчених різних наукових галузей нами було зроблено висновок, що *професійно-педагогічну підготовку майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження слід розглядати як важливий компонент системи фахової підготовки педагога, що дозволить майбутнім магістрам дошкільної освіти ефективно здійснювати власні наукові пошуки, розробляти складні дослідницькі проблеми, зберігати раніше накопичені знання шляхом їх застосування у роботі з молодим поколінням, генерувати нові наукові ідеї.*

Переконані, що майбутнім педагогам необхідно вивчати закономірності розвитку колективної наукової діяльності, переймати досвід провідних учених і видатних організаторів наукової роботи. У зв'язку з цим нами було визначено основні структурні компоненти процесу підготовки майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження: *цільовий, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольньо-оцінний, результативний*. Кожен з визначених компонентів характеризується ознаками та критеріями, має специфічні завдання та результати, форми, засоби, методи й прийоми, що забезпечують загальну динаміку

формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до науково-дослідної роботи, підвищують престиж професії вченого.

Цільовий компонент передбачав визначення мети і завдань, розв'язання яких впливатиме на підвищення ефективності підготовки майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження. Цей компонент є одним з визначальних та впливає на всі інші структурні компоненти. Основною *метою* є професійна підготовка педагога-дослідника як сучасного фахівця, який досконало володіє методами наукових досліджень процесів навчання, виховання дітей дошкільного віку, що виступають єдиною системою педагогічних дій та операцій. Дисципліна націлена на опанування практично-методичними навичками пошуку, аналізу, осмислення і використання наукових досягнень у галузі дошкільної освіти, на розвиток професійно-значущих якостей особистості майбутніх фахівців. Студенти повинні оволодіти знаннями, вміннями, які необхідні для планування, організації і самостійного проведення експериментального дослідження в галузі дошкільної освіти.

Зважаючи на розкрити мету виникають наступні *завдання*:

- надати здобувачам освіти базис теоретичних знань про феномен наукової школи, характерні ознаки, функції, суб'єктів взаємодії;
- стимулювати студентів до оволодіння теорією і технологією науково-дослідної діяльності та спеціалізацією в науковій проблематиці;
- удосконалити дослідницькі вміння магістрантів в організації науково-педагогічних досліджень;
- формувати в майбутніх вихователів уміння аналізувати, добирати й використовувати у власній педагогічній діяльності кращі досягнення у сфері науково-педагогічних досліджень у галузі дошкільної освіти;
- зорієнтувати магістрантів на вироблення власного шляху науково-педагогічного дослідження;
- формувати творчу активність студентів та прагнення до дослідницької діяльності;
- розвивати базові якості особистості, які необхідні для ефективного

здійснення науково-дослідної роботи;

- виховувати в студентів бажання до саморозвитку та самовдосконалення.

Реалізація завдань знайшла відображення у впровадженні освітнього компоненту «Наукові школи у галузі дошкільної освіти». Ця навчальна дисципліна скерована освітньо-професійною програмою і навчальним планом підготовки магістрів за спеціальністю 012 Дошкільна освіта як дисципліна професійної науково-предметної підготовки за вибором студентів. Її вивчення передбачено у 1 семестрі й здійснюється паралельно з виконанням студентами магістерської роботи з актуальних питань дошкільної педагогіки або дитячої психології, методик дошкільного виховання. На вивчення курсу відведено 4 кредити ECTS. Програмою курсу визначено 20 годин на лекції, 20 годин на практичні заняття, а 80 годин відведено на самостійну роботу студентів.

Змістовий компонент віддзеркалює зміст навчальної дисципліни «Наукові школи у галузі дошкільної освіти» і передбачає визначення знань та умінь, якими мають володіти майбутні вихователі для проведення самостійного наукового дослідження. Студентам у ході вивчення освітнього компоненту за вибором пропонувалися:

- знання про історію становлення наукових шкіл у системі організації студентської науки; знання про типологію наукових шкіл;
- знання про сутнісні характеристики, функції, суб'єктів наукових шкіл, вимоги до лідера та учнів наукової школи;
- знання біографічних даних і творчих здобутків лідерів-засновників наукових шкіл у царині дошкільної освіти;
- знання про основні принципи керівництва науковою школою;
- знання наукових досліджень у галузі дошкільної освіти.

У процесі опанування вибіркової дисципліни у студентів формувався комплекс умінь:

- уміння добирати, аналізувати наукову літературу, що регламентує зміст наукового дослідження студента, уміння оцінювати та впорядкувати наукову інформацію, обґрунтовувати методологічні підходи, теоретичні і

емпіричні методи науково-педагогічних досліджень проблем освіти відповідно до професійного спрямування;

- уміння ідентифікувати і класифікувати наукові школи;
- уміння визначати роль наукової школи у творчому становленні педагога-дослідника;
- уміння оцінювати внесок наукового лідера у формуванні кадрового потенціалу науки;
- уміння планувати, організовувати й самостійно проводити експериментальне дослідження в галузі дошкільної освіти з метою розвитку особистого досвіду, майстерності науково-дослідної діяльності;
- уміння встановлювати в процесі виконання науково-дослідної роботи за програмою дослідження ефективну комунікацію в групах, які беруть участь у педагогічному експерименті;
- уміння застосувати доцільно підібрані теоретичні та емпіричні методи дослідження з урахуванням функцій, вимог і завдань педагогічного діагностування за темою наукового пошуку;
- уміння застосовувати методи наукової дискусії, мозкової атаки;
- уміння презентувати і захищати власний дослідницький проект (обґрунтовувати інноваційну ідею, її призначення; визначати новизну авторського задуму, формулювати гіпотезу);
- уміння складати концепцію та програму колективної науково-дослідної діяльності;
- уміння використовувати в наукових дослідженнях інформаційно-комунікаційні технології, створювати умови конструктивної взаємодії;
- уміння аналізувати сучасний стан наукових досліджень у галузі дошкільної освіти та застосовувати найкращі здобутки в освітньому процесі ЗДО.

Важливе місце відводимо і *операційно-діяльнісному компоненту*, адже він відображує процесуальність підготовки вихователів до проведення самостійного наукового дослідження шляхом використання різних організаційних форм і

методів навчання, засобів роботи зі здобувачами освіти. Слід зазначити, що важливого значення в цьому процесі набуває активна, педагогічна взаємодія студентів та викладача, взаємини яких побудовані на довірі і щирості.

Професійна підготовка майбутніх вихователів закладів має ґрунтуватися на підходах (синергетичному, системному, діяльнісному, партисипативному тощо).

Синергетичний підхід, або теорія самоорганізації, вбачається одним з найперспективніших міждисциплінарних підходів, що дозволяє акцентувати увагу на самоорганізації і самореалізації власних інтересів, нахилів і здібностей. Використання синергетичного підходу в підготовці майбутніх вихователів ЗДО до проведення самостійного наукового дослідження буде сприяти інтенсифікації формування готовності до науково-дослідної діяльності і визнанню найважливішої ролі в організації науки активної особистості з її правом на вибір теми, механізмів, методів дослідження відповідно до власних інтересів, можливостей, з відповідальністю за його результати.

Системний підхід охоплює аспекти та компоненти освітнього процесу в закладі вищої освіти, як-от: здобувачів вищої освіти, викладачів, освітньо-професійну програму, навчальний план, методи навчання та засоби, освітнє середовище та процедуру оцінювання. Системний підхід допомагає як викладачам, так і студентам найбільш ефективно досягати своїх кінцевих цілей. Він визначає стратегічний напрям розвитку сучасної вищої освіти і як теоретична концепція, що базується на певних принципах, так і динамічне явище, пов'язане з процесом побудови освітнього середовища.

Діяльнісний підхід, завдяки якому відбувається формування особистості в професійному самовизначенні через її включення в активну цілеспрямовану навчальну, науково-дослідну діяльність, створює передумови для вдосконалення особистісного та професійного зростання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Антропологічний підхід зумовлює таку структуру взаємодії викладача і студентів, при якій педагог і здобувачі освіти виступають суб'єктами педагогічного

процесу, їхня партнерська діяльність стимулюється демократичними формами взаємодії.

Партисипативний підхід трактується як основа розвитку проектної діяльності, його реалізація в процесі підготовки здобувачів вищої освіти передбачає врахування осмисленої міжособистісної комунікації, коли зусилля всієї групи буде спрямовано на досягнення спільних цілей. Лише комплексне використання цих підходів забезпечить якість підготовки майбутніх магістрів дошкільного профілю до самостійного виконання наукового дослідження, гарантує цілеспрямованість і результативність пошукової роботи.

Поряд з цим *контрольно-оцінний компонент процесу підготовки майбутніх магістрів дошкільного профілю до проведення самостійного наукового дослідження* є невід'ємною складовою навчальної діяльності. Він надає інформацію про отримані результати в порівнянні з еталоном (образ-ціль), тим самим створюючи умови для корекції, тобто забезпечуючи зворотний зв'язок між викладачем та студентом. У своїй роботі викладач закладу вищої освіти може використовувати для оцінювання: усне і письмове опитування, експрес-опитування, перевірку письмових проблемних питань та ситуацій, виконаних практичних завдань, підготовку рефератів і слайд-презентацій, модульні контрольні роботи. Неабияке місце посідає підсумковий контроль у формі заліку, а також критерії оцінювання результатів навчання майбутніх магістрів дошкільного профілю. Важливе місце в цій роботі займає самооцінювання, адже саме власна оцінка здобутих результатів навчання спрямовує студента до самопізнання та самовдосконалення.

Результативний компонент процесу підготовки майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження включає оцінку викладачем та самооцінку здобувачем освіти результатів, які досягнуті відповідно до поставлених цілей, і визначає наступні прогнозовані результати навчання:

- ідентифікувати і класифікувати наукові школи у галузі дошкільної освіти за низкою ознак, критеріїв;

- давати оцінку ролі особистості наукового лідера у формуванні кадрового потенціалу науки;
- обґрунтовувати роль наукової школи в розвитку теорії і практики дошкільної освіти в Україні;
- виділяти основні принципи керівництва науково-педагогічною школою;
- визначати методи стимулювання творчого пошуку учнів наукової школи;
- узагальнювати і аргументувати внесок педагогів-науковців у розвиток дошкільної та вищої освіти;
- аналізувати сучасний стан наукових досліджень у вітчизняній дошкільній освіті та аналітично застосовувати нові педагогічні ідеї та методики у практиці суспільного дошкільного виховання і навчання в закладах дошкільної освіти;
- планувати, організовувати і самостійно проводити експериментальне дослідження у галузі дошкільної освіти;
- використовувати здобутки наукових шкіл у галузі дошкільної освіти в ході самостійної підготовки наукових досліджень здобувачами освіти, встановлювати тематичну єдність власних наукових розробок і представників наукових шкіл;
- презентувати і захищати власний дослідницький проєкт, магістерську роботу;
- володіти методами наукової дискусії, виступати з науковою доповіддю.

Готовність майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження – це особистісне утворення, професійно-особистісна якість, що інтегрує комплекс фахових знань, дослідницьких і аналітичних умінь роботи з джерелами навчальної та наукової інформації (пошук, обробка, застосування); здатність до проведення на належному рівні наукових досліджень у царині дошкільної освіти, до генерування нових наукових ідей, до орієнтування в

наукових розробках попередників і практичний досвід їх застосування в освітньому процесі закладів вищої і дошкільної освіти; хист до створення та впровадження в практику наукових розробок, спрямованих на підвищення якості освітньої діяльності та освітнього середовища в системі дошкільної освіти.

Мотиваційний компонент готовності відображає природну потребу студента в збагаченні власного досвіду знаннями про новий вид діяльності; виявлення інтересу до дослідницької діяльності; усвідомлення важливості науково-дослідної діяльності для педагогічного процесу; спрямованість особистості вихователя ЗДО на розв'язання проблем пов'язаних із засвоєнням та відображенням дослідницького пошуку в своїй педагогічній діяльності. Мотиваційна складова є провідною, системо утворювальною, навколо неї концентруються *когнітивна й діяльнісна* складові досліджуваної готовності.

Модель підготовки майбутніх вихователів для проведення самостійного наукового дослідження представлено у вигляді структурно-логічної схеми взаємозв'язаних елементів, які складають стійку єдність (рис. 4.1.1.).

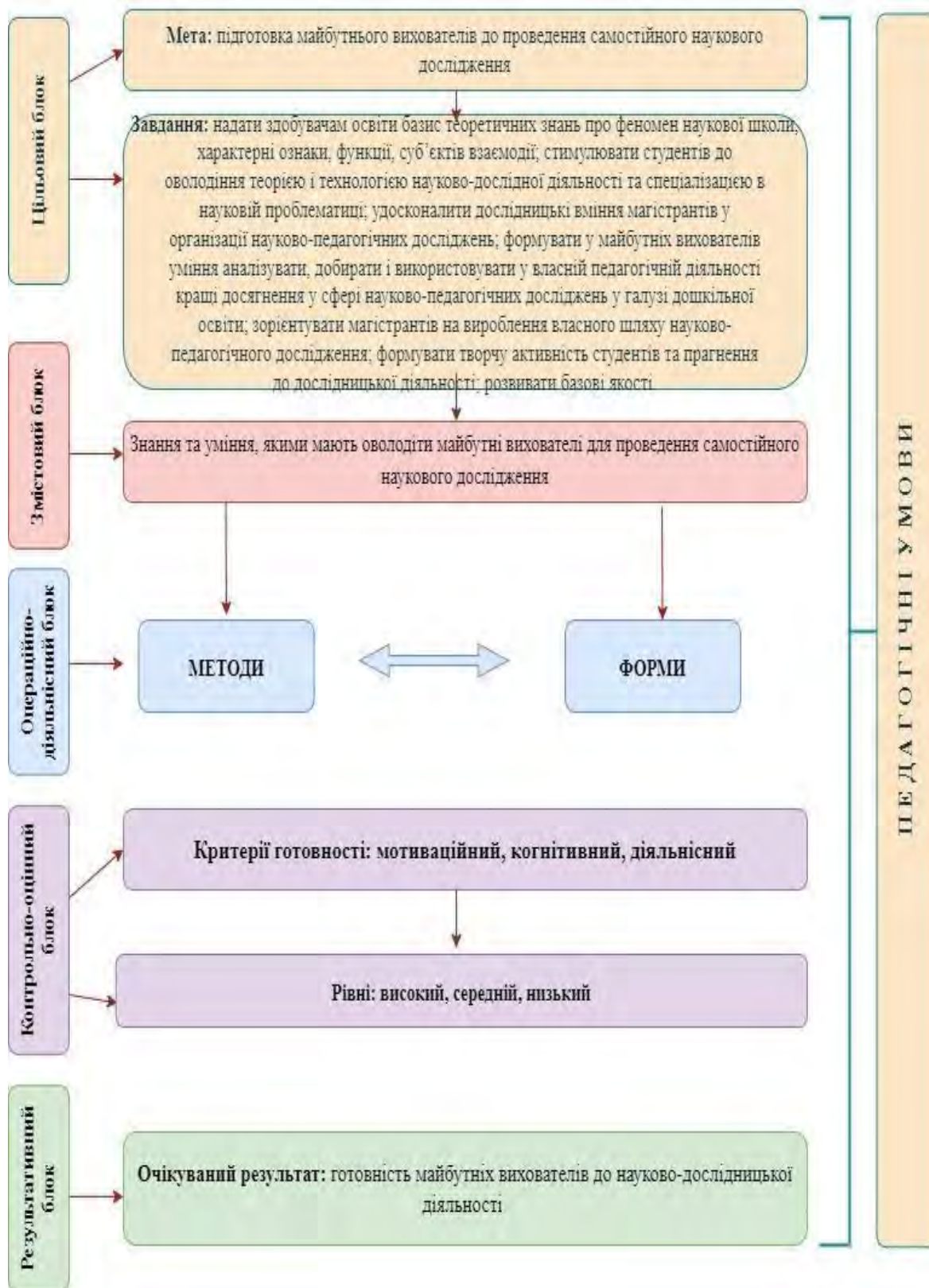

Рис. 4.1.1. Модель підготовки вихователів до проведення самостійного наукового дослідження

4.2. Педагогічна обумовленість професійної підготовки майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження

Необхідним складником забезпечення ефективності практичного втілення моделі підготовки вихователів до проведення самостійного наукового дослідження вважаємо створення відповідних *педагогічних умов*, що сприяють підвищенню якості підготовки студентів у закладі вищої освіти. Аналіз педагогічної й методичної літератури і власний науково-педагогічний досвід дали можливість виділити три основні педагогічні умови формування готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження: 1. професіоналізація пізнавально-пошукової діяльності студентів; 2. наявність позитивної мотивації у майбутніх вихователів до здійснення студентом досліджень; 3. індивідуальний підхід до вибору напрямку, змісту, форм і методів студентських досліджень.

Розглянемо детально кожну із зазначених педагогічних умов. Першою *педагогічною умовою* формування готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження нами було визначено «професіоналізацію пізнавально-пошукової діяльності студентів». Зокрема нами було розроблено для студентів другого (магістерського) рівня вибіркочу дисципліну: «Наукові школи у галузі дошкільної освіти» [17]. Метою викладання освітнього компоненту є підготовка вихователя-дослідника, який здатний ефективно здійснювати власні наукові пошуки, розробляти дослідницькі проблеми, генерувати нові наукові ідеї.

Завданнями вивчення цієї дисципліни є формування готовності самостійно проводити наукові дослідження з дітьми дошкільного віку; використовувати у своїй педагогічній діяльності як традиційні форми, методи та засоби освітньої роботи з дошкільниками, так і пропонувати власні, новітні; розвиток індивідуальних особистісних та професійних якостей студентів, що впливатимуть на успіх їхньої подальшої професійної діяльності.

У результаті вивчення цієї навчальної дисципліни студенти мають визначати сутнісні характеристики, функції, суб'єктів наукових шкіл; ідентифікувати наукові школи; орієнтуватися в історичних аспектах становлення і розвитку науково-

педагогічних шкіл; володіти змістом і методикою науково-дослідної роботи; знати вимоги до лідера та учнів наукової школи; виявляти знання біографічних даних і творчих здобутків лідерів-засновників наукових шкіл у царині дошкільної освіти; а також розрізняти та застосовувати теоретичні та емпіричні методи дослідження з урахуванням функцій, вимог і завдань педагогічного діагностування за темою наукового пошуку; уміти встановлювати у процесі виконання науково-дослідної роботи за програмою дослідження ефективну комунікацію в групах, які беруть участь у педагогічному експерименті; уміти використовувати здобутки наукових шкіл у галузі дошкільної освіти в ході самостійної підготовки наукових досліджень, встановлювати тематичну єдність власних наукових розробок і представників наукових шкіл; уміти аналізувати сучасний стан наукових досліджень у вітчизняній дошкільній освіті та аналітично застосовувати нові педагогічні ідеї та методики у практиці суспільного дошкільного виховання і навчання в закладах дошкільної освіти; планувати і результативно впроваджувати науково-дослідну роботу, враховуючи індивідуальні і вікові особливості дітей; уміти презентувати і захищати власний дослідницький проект (обґрунтовувати інноваційну ідею, її призначення; визначати новизну авторського задуму, формулювати гіпотезу).

Особлива значущість навчальної дисциплін «Наукові школи у галузі дошкільної освіти» полягає в тому, що навчання студентів спрямоване не тільки на усвідомлене сприйняття навчального матеріалу, але й на формування позитивного ставлення студентів до науково-дослідної діяльності, застосування нових набутих знань у власній педагогічній практиці. Програма курсу «Наукові школи у галузі дошкільної освіти» складається з двох змістових модулів. Зміст першого змістового модуля «Теоретичні засади розвитку наукових шкіл в Україні ХХ століття» охоплює питання щодо визначення сутності поняття про наукову школу, про основні характерні ознаки наукової школи, провідні напрями діяльності, функції наукових шкіл, типологію наукових шкіл, основні умови зародження та повноцінного функціонування наукової школи, організаційні аспекти діяльності сучасної наукової школи, чинники, що об'єднують учнів навколо лідера, основні характеристики лідера школи, педагогічне керівництво науковою школою тощо. У

межах другого модуля «Досвід та здобутки науково-педагогічних шкіл України у галузі дошкільної освіти» розглядалася специфіка функціонування наукових шкіл у галузі дидактики (дошкільна лінгводидактика, формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку), актуальних проблем виховання дітей дошкільного віку, професійної підготовки майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти в умовах ступеневої освіти тощо.

Інноваційне перетворення освітнього процесу в закладі вищої освіти з метою забезпечення пізнавальних потреб підростаючого покоління забезпечувалося проведенням лекцій проблемного характеру (проблемно-ілюстративна лекція; лекція-бесіда; лекція-дискусія тощо), написанням наукових праць у вигляді рефератів, презентацій, стендових доповідей. Цільове призначення лекцій полягало не лише в наданні базової інформації з певної теми, окресленні проблем, які вона містить, озброєнні студентів основними поняттями, що полегшують їм подальшу роботу над матеріалом, але й в розвитку інтересу до наукової діяльності і конкретної навчальної дисципліни, у формуванні в студента орієнтирів для самостійної роботи над курсом. Слід зупинитись на таких видах лекцій (лекція-візуалізація, лекція-дискусія), які сприяють активному включенню майбутніх фахівців дошкільної ланки освіти у роботу. Риторичні чи проблемні питання, питання-провокації стимулювали активність студентів. Вони виражали свої думки, аргументували позиції, спілкувалися один з одним і тому лекції носили не монологічний характер.

З метою усвідомлення важливості дослідницької діяльності для педагогічного процесу та усунення стану дефіциту в нових знаннях, навичках, уміннях або їх поглибленні та вдосконаленні з навчальної дисципліни «Наукові школи у галузі дошкільної освіти» було проведено такі лекції: «Діяльність української науково-педагогічної школи дошкільної лінгводидактики академіка А. М. Богущ», «Зміст і напрями діяльності наукової школи професора Н. В. Гавриш», «Творча лабораторія вченого-викладача Катерини Йосипівни Щербакової як початкова ланка формування наукової школи», «Наукова діяльність професора Поніманської Тамари Іллівні»,

«Діяльність науково-педагогічної школи у галузі фізичного виховання дошкільників професора Вільчковського Е. С.», «Зміст і напрями діяльності наукових шкіл у галузі дошкільної освіти професорів Артемової Л. В., Борисової З. Н., Лисенко Н. В., Беленької Г. В.» тощо. Особливу увагу при викладанні цієї дисципліни ми звернули на таку класичну форму навчання як лекція-візуалізація, яка передбачала унаочнення подачі лекційного матеріалу засобами аудіо- та/або відеотехніки. Читання лекцій-візуалізацій в межах навчальної дисципліни зводилося до розгорнутого або короткочасного коментування візуальних матеріалів, слайдів презентації, сайтів, схем, таблиць, що переглядалися студентами. Візуально представлений навчальний матеріал забезпечував систематизацію наявних у студентів знань, аналіз і синтез, класифікацію та узагальнення навчального матеріалу, створення проблемних ситуацій і їх вирішення, що є важливим для процесу формування когнітивних умінь.

Під час реалізації першої педагогічної умови в ході викладання освітнього компоненту враховувалися індивідуальні особливості здобувачів вищої освіти. Освітній процес планувався таким чином, щоб кожен студент відповідно до власних наукових інтересів зміг змоделювати власну стратегію наукового пошуку. Суголосність тем магістрантів простежувалася в дослідженнях представників різних наукових шкіл. З метою забезпечення дотичності тем майбутніх вихователів до напрямів досліджень лідерів-засновників наукових шкіл, проводився ґрунтовний аналіз наукових праць не лише засновника наукового напрямку, але і його учнів та послідовників.

У ході вивчення дисципліни створювалися відповідні умови, які б сприяли розвиткові у студентів позитивної мотивації не лише до навчальної, але й науково-дослідної діяльності. У багатьох студентів пізнавально-пошукова діяльність викликала зацікавлення і задоволення, поступово у них виникала потреба в такій діяльності, а, значить, формувалася стійкий пізнавальний інтерес до неї. Цікавість до навчання, ініціативність у пошуковій роботі, пізнавальна самостійність, розумове напруження при вирішенні пізнавальних завдань позитивно впливали на

навчальну діяльність студентів та створили сприятливі умови для розвитку пізнавальної та дослідницької активності.

Найбільшої активності студентів ми досягали тоді, коли під час занять створювалися ситуації, у яких здобувачі освіти відстоювали свою думку; брали участь у дискусіях і обговореннях; ставили запитання своїм одногрупникам і педагогові; обмірковували відповіді товаришів; оцінювали позицію інших студентів; самостійно обирали способи розв'язання проблем; знаходили декілька варіантів можливого вирішення пізнавального завдання; застосовували нові знання у роботі з дітьми в закладі дошкільної освіти; здобували істину власними зусиллями.

Також нами було збагачено робочі програми виробничих педагогічних практик завданнями, дотичними до самостійного проведення наукових досліджень. Зокрема, програма виробничої педагогічної практики містила такі завдання: підготувати доповідь за темою магістерського дослідження, презентувати її перед вихователями закладу дошкільної освіти на педагогічній годині (тиждень педагогічної майстерності). А до звітної документації студенти-практиканти додавали конспект виступу з презентацією до нього для проведення заходів щодо підвищення кваліфікації педагогічного персоналу з теми магістерського дослідження.

Отже, професіоналізація пізнавально-пошукової діяльності майбутніх вихователів полягала у формуванні у них стійкого інтересу до проблем виховання і навчання дітей дошкільного віку, обраних для експериментального дослідження і вмінь застосовувати нові знання у педагогічній діяльності в закладі дошкільної освіти.

Реалізація *другої педагогічної умови* – наявність позитивної мотивації у майбутніх вихователів до самостійного здійснення досліджень – відбувалася унаслідок застосування системи занять пошукового характеру; стимулювання наукового пошуку майбутніх вихователів; надання студентам високої міри самостійності й свободи для вияву ініціативи і творчості, при одночасному контролі й оцінці результатів викладачем; активізації пізнавальних процесів

зацікавленості, допитливості; розвитку інтересу до дослідницької діяльності; спонукання майбутніх вихователів до самоосвіти з метою успішної самоактуалізації, професійного самовдосконалення задля компетентного вирішення дослідницьких завдань у царині дошкільної освіти; створення умов, сприятливих для підвищення самооцінки.

Так, основними шляхами підвищення мотивації до здійснення пошуково-дослідницької діяльності майбутніх вихователів у процесі вивчення навчальної дисципліни були: інноваційні зміни в освітньому процесі для стимулювання пізнавальних потреб та інтересів підростаючого покоління; диференційований підхід до вибору методів педагогічного впливу на студентів, які знаходяться на різних рівнях готовності сформованості дослідницьких умінь; застосування демократичного стилю взаємин у системі «викладач – студент»; глибока зацікавленість науковими результатами студентів, їх життєвими справами; стимулювання розвитку творчого потенціалу студентів до впровадження форм, методів та засобів освітньої роботи у закладах дошкільної освіти на основі авторських розробок; заохочення прагнень студентів розробити найбільш оригінальний дослідницький інструментарій.

Діалогізація професійного педагогічного спілкування, що ґрунтувалася на повазі до особистості, доброзичливості, довірі, діалогічності взаємин, відкритості, емпатії та рефлексії, сприяла стимулюванню ініціативи, активності, самореалізації і творчого розвитку майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та уможливила рівноправну позицію партнерів по спілкуванню; створила сприятливий емоційний клімат; дозволила сформувати готовність висловлювати думку і відстоювати свою наукову позицію, уміння координувати власний погляд з думками інших людей.

Головним завданням викладача був вибір теми, цікавої як для студентів, так і для педагога. Так, під час вивчення тем, пов'язаних з персоналіями лідерів-засновників наукових шкіл, ми зосереджували увагу на біографічних відомостях про вчених, адже ці факти розкривають їхні бажання передавати наступному поколінню власний досвід наукової діяльності і потенціал особистого прикладу

служіння ідеалам науки, а також намагалися сконцентрувати увагу на внутрішньому світі особистості, домінуючих моральних якостях.

Наприклад, під час читання лекції на тему «Діяльність української наукової школи дошкільної лінгводидактики академіка А. М. Богуш», викладач не подавав знання в готовому вигляді, а ставив перед студентами проблемні завдання, спонукаючи шукати шляхи і засоби їх вирішення. На передодні лекції здобувачам освіти запропоновано відвідати вебсайт Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, знайти інформацію про А. М. Богуш і відібрати найцікавішу на їх погляд. У ході проведення лекції на цю тему викладач навмисне наводив суперечливі біографічні факти або частково перевірені дані, збуджуючи концентрацію уваги і підвищуючи пізнавальну активність студентів. Така лекція мотивувала майбутніх фахівців до навчально-пізнавальної діяльності.

Розгортання інформації в культурно-історичному контексті, відкриття її особистісних смислів як системи цінностей, досвіду, поглядів, суджень, думок вченого і його учнів, послідовників формувало в студентів уявлення про феномен «наукової школи» і дозволило зробити висновки про умови її зародження і повноцінного функціонування, стратегічні шляхи розвитку наукового колективу. Також ми пропонували студентам поміркувати і оцінити внесок конкретного вченого в педагогічну науку. Життєві приклади, біографічні довідки про лідерів-засновників наукових шкіл допомагали здобувачам освіти провести рефлексію власного досвіду, формували спрямованість особистості вихователя закладу дошкільної освіти на розв'язання проблем, пов'язаних із засвоєнням та відображенням дослідницької роботи у своїй педагогічній діяльності, стимулювали до самоосвіти і саморозвитку.

Лекційні заняття з елементами дискусії проводилися нами для майбутніх вихователів коли ті хотіли обговорити питання, що потребували спільного вирішення при дослідженні актуальних проблем. Студентам надавалася можливість порівнювати різні точки зору, аргументовано відстоювати свою позицію, а до інших думок ставитися толерантно, якщо вони підкріплювалися

достатньо переконливими доводами. Під час викладу лекційного матеріалу викладач організував не лише діяльність у системі «викладач – студент», а й вільний обмін думками між логічними складовими лекції (система «студент – студент»). Такий підхід активізував навчально-пізнавальну діяльність майбутніх фахівців і, що найголовніше, дав можливість викладачеві керувати колективною думкою групи, використовувати її в переконуючих цілях і, долати негативізм, шаблонність мислення і нерозуміння думок деяких студентів. Звичайно цього можна було досягти лише за умови доцільного підбору питань для обговорення та вмілого і цілеспрямованого управління ними.

Прикладом такого заняття може бути лекція на тему «Організаційні аспекти діяльності сучасної наукової школи. Проблеми лідера та учнів у науковій школі», коли студенти розглядали типологію учених-лідерів. У цьому контексті цікавими для здобувачів освіти були результати досліджень Е. Роджерса, який поділив педагогів на групи:

- *новатори* – педагоги, які відкриті новому, першими сприймають, втілюють і розповсюджують його;
- *ранні реалізатори* – йдуть за новаторами, але більш інтегровані в колектив; їх ще називають розумними реалізаторами;
- *помірквані* – дотримуються правила золотієї середини і не сприймають нового до того часу, доки його не втілить більшість колег;
- *такі, що сумніваються* – сприймають нове тільки за умови його загальної позитивної підтримки;
- *такі, які вагаються* – педагоги консерватори, орієнтуються на традиційні цінності, дуже важко втілюють нове [16, с. 92-95].

Здобувачам освіти було запропоновано віднести лідерів наукових розробок у галузі дошкільної освіти в Україні до однієї з цих груп. Виникло жваве обговорення, обмін думками, обґрунтування власних позицій, полеміка. Аналіз біографічних даних провідних учених дозволив зробити студентам висновок про те, що лідерами наукових розробок, засновниками наукових шкіл стають педагоги-новатори та розумні реалізатори. Це дало поштовх для опанування наступного

питання про науково-кваліфікаційні, науково-дослідницькі, науково-організаційні ознаки лідера наукової школи, коли магістранти розмірковуючи називали ознаки, які можна віднести до тієї чи тієї групи. А викладач просто коригував відповіді студентів. Водночас студенти обговорювали можливість того, чи засновники наукової школи одночасно можуть бути ученим-енциклопедистом, вченим-дослідником, вченим-філософом, вченим-адміністратором, вченим-викладачем (за класифікацією професора Д. Зербіно) [16, с. 93-95].

У процесі проведення практичних занять ми спиралися на власний педагогічний досвід студентів, отриманий під час написання курсової роботи на попередньому етапі навчання, написанні рефератів, опрацюванні низки наукових праць, а також – набутий під час проходження практики. Студенти виконували різні завдання, які спонукали їх до пізнання та роздумів. Зокрема під час вивчення дисципліни «Наукові школи у галузі дошкільної освіти» здобувачі освіти виконували такі завдання: «Підберіть одну статтю про теоретичні основи наукової школи в інтернеті та здійсніть її аналіз», «Послугуючись довідковою, енциклопедичною, науково-методичною літературою підготуйте глосарій термінів за темою “наукова школа: загальна характеристика”».

Поряд з цим при підготовці до практичних занять студенти виконували ряд реконструктивних і творчих завдань: написання анотації до монографії, підручника, навчально-методичного посібника; самостійне конспектування літератури; підготовка презентацій доповідей, виступів. У цих роботах магістранти повинні були свої знання викладати інакше, ніж у лекції, переосмисливши і переконструювавши їх. Виклад матеріалу повинен бути більш аргументованим і доказовим. Здобувачі освіти обов'язково висловлювали своє ставлення до проблеми, яка вивчалася. Наприклад, при вивченні теми «Типологія наукових шкіл» студентам було запропоновано опрацювати статтю О. Гнізділової «Динаміка розвитку наукових шкіл у галузі дошкільної освіти (др. пол. XX – поч. XXI ст.)» і підготувати до неї анотацію або зробити виписки цікавих для себе фрагментів публікації [10; 18].

Зазначимо, що викладачами системно використовувалися також комп'ютерні та телекомунікаційні засоби забезпечення взаємодії викладачів і студентів на різних етапах опанування студентами навчальних матеріалів. Зокрема, було розміщено матеріали освітнього компонента та практичні завдання до нього на платформі дистанційного навчання Moodle та проводилися мультимедійні лекції за допомогою застосунку Zoom. Завдяки ІКТ, теоретична інформація на лекціях лунала не лише з вуст викладача, а і за допомогою тексту, звуку, зображення. З появою мультимедійних матеріалів відкрилася можливість включення в заняття відеоряду, фрагментів виступів педагогів галузі дошкільної освіти, використання інтерактивних ігор «Kahoot!» для перевірки засвоєного матеріалу. Візуальний матеріал допомагав привернути увагу до викладу матеріалу, активізувати студентів до опанування знань, мотивував і спрямовував їх до постійного збагачення.

Наступним напрямом ефективного впливу на процес розвитку мотивації професійного самовдосконалення є формування у студентів дослідницьких умінь: уміння працювати з науковими першоджерелами, уміння аналізувати, порівнювати та узагальнювати різні точки зору науковців. З цією метою студентів необхідно ознайомити з правилами і технологіями пошуку та обробки інформації, розумовими прийомами, з основними методами наукового дослідження.

Під час опанування теми «Діяльність української науково-педагогічної школи дошкільної лінгводидактики академіка А. М. Богуш» студенти склали анотацію на одну наукову працю провідних фахівців у галузі дошкільної освіти К. Крутій і Н. Гавриш [24], оцінювали її теоретичну і практичну значущість. Також вони аналізували наукові праці Н. Гавриш, представляли їх у вигляді таблиці у хронологічному порядку їх появи у науковому світі.

Отже, враховуючи все сказане, вважаємо, що створення позитивної мотивації до проведення самостійного наукового дослідження та підтримання сприятливого психологічного клімату в академічній групі є необхідною умовою ефективної організації освітнього процесу. Якщо студенти знаходяться в зоні психологічного комфорту та відчувають позитивні емоції під час заняття, то працездатність групи значно підвищується, а навчання приносить бажаний результат. Ми можемо

спостерігати більш якісне засвоєння знань та більш високі результати не лише навчальної, але й науково-дослідної діяльності. Ефективний вплив на процес розвитку мотивації професійного самовдосконалення вибудовується на основі бажання студента реалізуватися як успішний вихователь закладу дошкільної освіти, його вмотивованості до професійно-педагогічного саморозвитку й інтересу до імплементації інновацій у освітній процес.

Реалізація третьої педагогічної умови – *індивідуальний підхід до вибору напрямку, змісту, форм і методів студентських досліджень* – відбувалася, перш за все, у самостійній роботі з освітнього компоненту «Наукові школи у галузі дошкільної освіти».

Самостійна робота студентів у нерозривній єдності з усіма іншими формами навчального процесу (лекції, практичні заняття) забезпечує не тільки міцне й усвідомлене засвоєння знань, але й розвиває здатність до творчого осмислення навчального матеріалу, його застосування в повсякденній практичній діяльності, формує педагогічну переконаність, розвиває інтерес до науки, виховує ініціативу, організованість, наполегливість, впевненість у своїх силах, самостійність суджень, розвиває увагу, мислення, вольові якості, які так необхідні у їхній майбутній педагогічній діяльності.

Одним із шляхів ефективно організації самостійної роботи студентів магістратури були опора на проблемність та інтерактивність. Магістранти систематично залучалися до виконання дидактичних завдань різного рівня складності (репродуктивні, реконструктивні, творчі). Наголосимо, що під час самостійної роботи набуті студентами знання розширювалися і поглиблювалися. Наприклад, під час вивчення цієї навчальної дисципліни студенти виконували такі завдання для самостійної роботи: «Оцінити внесок академіка А. М. Богуш у педагогічну науку», «Розробити картку-схему наукової й освітньої діяльності Е. С. Вільчковського (А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Т. І. Поніманської, К. Й. Щербакової та ін.)», «Дослідити тематичну єдність наукових досліджень А. М. Богуш і Н. В. Гавриш», «Дослідити тематику наукових досліджень у науковій школі професорів Л. В. Артемової, З. Н. Борисової» тощо. Активна участь

у такій роботі дала змогу майбутнім вихователям свідомо вибудовувати траєкторію самоосвіти і мотивувала їх на самостійне здобуття знань, використовуючи інтернет-ресурси, роботу з науковою-літературою, пошукову й творчу діяльність. Зразки студентських робіт представлено на рис. 4.2.1; 4.2.2; 4.2.3; 4.2.4.

Богуш Алла Михайлівна

Освіта:
Закінчила Артемівське педагогічне училище, а в 1961 р. — педагогічний факультет Київського державного педагогічного інституту. Упродовж 1966–1970 рр. навчалася в аспірантурі НДІ психології. У 1970 р. під керівництвом видатного вченого-психолога академіка Г. С. Костюка захистила кандидатську дисертацію з вікової і педагогічної психології. А в 1986 р. у Москві — докторську дисертацію.

Наукові інтереси :
Проблеми виховання звукової культури та навчання емоційної виразності мовлення;
Формування граматично правильної мови дітей в умовах двомовності ;
Методика навчання дошкільнят елементів грамоти;
Основи навчання дошкільнят елементів грамоти ;
Підготовка руки дитини до письма;

Учні:
Н. В. Гавриш, К. Л. Крутій, Т. М. Котик, Н. В. Лисенко, Н. В. Водолага, С. Ласунова, І. Попова, А. Ількова, О. Монке, Ю. Руденко, О. Амацьєва, О. Трифонова, О. Соцька.

Визначні праці:
„Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика“, 1999 р., 2005 р., 2007 р.
„Теорія і методика навчання дітей рідної мови“, 2007 р.
„Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку“, 2003 р.
„Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років“, 2004 р.
„Мовленнєва підготовка дітей до школи“ та ін. 1999 р.

Вчене звання: вчений-педагог, академік НАПН України.
Науковий ступінь: доктор педагогічних наук.
Назва наукової школи: «Українська дошкільна лінгводидактика».

Рис. 4.2.1. Творчий шлях та науковий доробок А. М. Богуш

Гавриш Наталія Василівна

Вчене звання: доктор педагогічних наук, професор.
Науковий ступінь: провідний науковець лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України.
Назва наукової школи: «Психолого-педагогічні та соціальні аспекти дошкільної і початкової освіти».

Освіта:

Після закінчення Краматорської загальноосвітньої школи №5 у 1974-1977 рр. навчалася на дошкільному відділенні Артемівського педагогічного училища, яке закінчила з відзнакою. У 1978-1982 рр. Наталія Василівна навчалася в Слов'янському державному педагогічному інституті за спеціальністю «Дошкільне виховання», який також закінчила з відзнакою. Після успішного закінчення аспірантури в НДІ дошкільного виховання АПН СРСР (м. Москва) у 1991 році Н.В.Гавриш захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. У 1998-2001 рр. Н.В.Гавриш навчалася в докторантурі Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (м. Одеса).

Наукові інтереси :

Актуальні проблеми дошкільної освіти, професійна підготовка педагогів дошкільної освіти, соціалізація дітей дошкільного віку, дошкільна лінгводидактика.

Учні:

О. Саприкіна, С. Курінна, Л. Варяниця, О. Малахова, Г. Лопатіна, О. Ліннік, Н. Бушуєва, С. Дяченко, О. Янко, Я. Смірнова.

Визначні праці:

«Художнє слово та дитяче мовлення», «Розвиток мовлення в дошкільному віці»
«Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному дитинстві», «Методика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку», «Теорія і практика лексичного розвитку дошкільників», «Розвиток мовлення дітей п'ятого року життя», «Засоби оптимізації засвоєння майбутніми педагогами теоретичних знань у процесі вивчення фахових дисциплін».

Рис. 4.2.2. Професійне становлення Н. В. Гавриш

Щербакова

Катерина Йосипівна

Досвідчений фахівець у галузі дошкільної освіти, провідним ученим, що має значні теоретичні і практичні результати своєї діяльності, визнані в наукових колах і практичній сфері.

Тема наукової школи:
«Дослідження пізнавального розвитку дітей старшого дошкільного віку».

Освіта

Після закінчення школи, не замислюючись, вступила до Бузулукського педагогічного училища (Росія) на відділення «вчитель початкових класів». 1960 році К.Й.Щербакова стала студенткою факультету дошкільного виховання Мінського педагогічного інституту. Після закінчення Мінського державного педагогічного інституту (1965 р.) їй запропонували вступити до аспірантури при кафедрі психології. Отримала кваліфікацію викладача педагогіки і психології дошкільних педагогічних училищ та середніх шкіл, інспектора з дошкільного виховання. У 1972 році склала два кандидатські та вступні іспити до заочної аспірантури Науково-дослідного інституту дошкільного виховання АПН СРСР (м.Москва).

Коло наукових інтересів

Формування творчої активності старших дошкільників в іграх за сюжетами літературних творів;
«Використання моделей у формуванні знань про час у дошкільників 5–7 років»; «Формування елементів математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку»; «Індивідуалізація навчання як засіб формування математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку»

Учні

Косенко Юлія Миколаївна, Фунтікова Ольга Олександрівна,
Степанова Тетяна Михайлівна, Гайдаржийська
Любов Петрівна, Брежнєва Олена Геннадіївна

Визначні праці

Формування взаємин 3–5 років дітей у грі (1984),
Про математику малюкам (1984),
Методика навчання математики дітей дошкільного віку (1985),
Вступ до спеціальності (1990, 2011, 2015, 2017),
Методика формування елементів математики в дошкільників (2011)
Теорія та методика валеологічної освіти дітей дошкільного віку (2015)

Рис. 4.2.3. Наукове зростання К. Й. Щербакової

ПОНІМАНСЬКА ТАМАРА ІЛЛІВНА

Освіта:

- У 1975 р. з відзнакою закінчила Рівненський державний педагогічний інститут, спеціальність «Педагогіка і психологія дошкільна», У 1979-1982 роках навчалась в аспірантурі Науково-дослідного інституту дошкільного виховання Академії педагогічних наук СРСР, у 1986 році присвоєно вчене звання доцента.
у 1983 році захистила кандидатську дисертацію на тему «Засвоєння моральних норм старшими дошкільниками у спільній діяльності» (науковий керівник С. Я. Козлова).

Кандидат педагогічних наук,
професор, член-кореспондент
Міжнародної академії
педагогічних і соціальних
наук, член-кореспондент
Міжнародної академії наук
педагогічної освіти

Наукова школа: Дослідження
проблеми гуманізації виховання.

Наукові інтереси:

історико-педагогічний – вивчено становлення та розвиток дошкільної освіти в Криму;
порівняльна педагогіка – вивчено проблему індивідуального виховання в умовах дошкільного закладу у педагогічній спадщині М. Монтессорі;
досліджено шляхи гуманізації шкільного навчання у педагогів Бременської школи початку ХХ століття;
виховання дітей дошкільного віку – формування відповідальної поведінки дітей;
виховання гуманної поведінки;
формування гуманістичної спрямованості спілкування старших дошкільників;
наступність гуманістичного виховання дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку;

Учні:

Дичківська І. М., Фасолько Т. С., Машкіна Л. А., Белова С. А., Косарева О. І., Вижевська Ю. О., Головань Т. М., Козлюк О. А., Врочинська Л. І.,
Кравець Л. М., Лінчук Ю. В., Павлюк Т. О.

Видатні праці:

«Моральне виховання дошкільників» (Київ: Вища школа, 1993),
«Основи дошкільної педагогіки» (Київ: Абрис, 1998), «Дошкільна педагогіка» (Київ: Академвидав, 2004, 2006, 2013, 2015),
«Дошкільна педагогіка. Практикум» (Київ: Видавничий Дім «Слово», 2004), «М. Монтессорі: теорія і технологія» (Київ: Видавничий Дім «Слово», 2006), «Теоретико-методичні засади гуманістичного виховання дітей дошкільного віку» (Рівне: РДГУ, 2006) «Розвиваємо, навчаємо, виховуємо дитину третього року життя» (Київ: Видавничий Дім «Слово», 2013), «Соціальний розвиток дитини (старший дошкільний вік)» (Київ: «Генеза», 2014)

Рис. 4.2.4. Творчий шлях та науковий доробок Т. І. Поніманської

Під час виконання самостійної роботи студенти мали труднощі, оскільки в умовах війни офіційні сайти деяких університетів перестали існувати, доступ до них був утруднений у зв'язку з окупацією територій, на яких вони розташовувалися, що не дозволило здобувачам освіти швидко збирати достовірну інформацію про лідерів наукових розробок у галузі дошкільної освіти. Пори це, студенти в кінці семестру представляли цікаві листівки-візитівки, які розробляли про вчених у застосунку Canva.

Здобувачі освіти звичайно були на різних рівнях готовності сформованості дослідницьких умінь, тому ми застосовували не лише індивідуальний підхід, але і диференційований підхід до вибору методів педагогічного впливу на студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Також під час самостійної роботи студенти активно використовували ІКТ, а саме створювали дидактичні матеріали за допомогою різних сервісів, готували презентації до виступів. Певні завдання наповнювали звичайний вид начальної діяльності особистісним сенсом. Наприклад: «Дослідити тематику наукових досліджень у науковій школі К.Й. Щербакової у галузі ігрової діяльності дітей дошкільного віку та методики елементарних математичних уявлень у дошкільників та зобразити її в схематичному вигляді» (рис.4.2.5), «Здійсніть аналіз педагогічних проблем, які розробляються в Україні в останнє десятиліття», «На основі аналізу інформації, вміщеної в мережі Інтернет (офіційні сторінки провідних педагогічних кафедр ЗВО України) поміркуйте і висловіть власне бачення на проблему впливу традицій кафедр на розвиток наукових шкіл. Наведіть конкретні приклади», «Підберіть висловлювання вчених про роль лідера у діяльності наукової школи і прикріпіть їх на Padlet дошку для ознайомлення і обговорення» тощо.

Одним із творчих видів самостійної роботи студентів є індивідуальне дослідницьке завдання, коли здобувач освіти має здійснити дослідження тематичної єдності наукових пошуків представників наукової школи, до якої має причетність його науковий керівник. На основі аналізу кількісних і якісних ознак діяльності обраної наукової школи магістрант у формі усної доповіді, з опорою на

мультимедійну презентацію, повідомляє на аудиторному занятті про здобутки наукового колективу, очолюваного лідером-розробником наукового напрямку.

Рис. 4.2.5. Тематика наукових досліджень у науковій школі К. Й. Щербакової

Такі завдання формували в студентів дослідницькі й аналітичні вміння, уміння здійснювати цілеспрямований пошук в інтернеті, швидко і якісно обирати ресурси, які відповідають вирішенню завдання, а також уміння працювати у різних пошукових системах, на різних платформах, уміння точно формулювати ключові слова та словосполучення для здійснення пошуку; уміння працювати в текстовому і графічному редакторі, уміння працювати з текстовими процесорами.

У ході виконання таких завдань ми враховували рівень готовності кожного магістранта до самостійної навчальної і наукової роботи, допомагали розвивати в них рефлексію, самокритичність, формували соціально-професійну активність, ініціативність, уміння відстоювати власну точку зору та аргументовано доводити свою думку.

Отже, педагогічна цінність самостійної роботи полягала в забезпеченні активної пізнавальної діяльності кожного студента, її максимальній індивідуалізації з урахуванням психофізіологічних особливостей і академічної успішності студента. Вона максимально сприяла індивідуальності.

4.3 Експериментальне дослідження перевірки ефективності визначених педагогічних умов готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження

Експериментальне дослідження перевірки ефективності визначених педагогічних умов здійснювалося у 2022–2024 рр. за трьома етапами педагогічного дослідження: констатувальний, формувальний і контрольний. Для дослідження педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження важливим є характеристика структурних компонентів готовності досліджуваної проблеми, вивчення стану готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження. Виявлені компоненти (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний) дали змогу виокремити показники сформованості готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження (табл.4.3.1).

Актуальний стан сформованості готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження ми оцінювали за виділеними критеріями і показниками.

Таблиця 4.3.1

Структура готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження

Критерії	Показники
<i>Мотиваційний</i>	<ul style="list-style-type: none"> ● наявність інтересу, що відображає позитивне ставлення майбутнього вихователя до здійснення науково-дослідної, пошукової діяльності; ● прагнення самостійно вести пошукову роботу; ● прагнення до власного педагогічного зростання, до оволодіння новими методами і технологіями наукових досліджень;
<i>Когнітивний</i>	<ul style="list-style-type: none"> ● обізнаність з проблематикою, змістом, формами, методами педагогічних досліджень з різних аспектів організації освітньої діяльності у ЗДО; ● розуміння сутності наукової проблеми та основних суперечностей між педагогічною теорією та масовою практикою; ● знання наукових теоретичних, експериментальних та статистичних методів дослідження та розуміння їх застосування у рішенні проблем виховання і навчання дітей дошкільного віку; ● знання методики констатувального, формувального та контрольного етапів педагогічного експерименту як послідовного втілення програми дослідження та виконання конкретних наукових завдань; ● поінформованість про колективну наукову творчість, наукову школу як неформальний науковий колектив.
<i>Діяльнісний</i>	<ul style="list-style-type: none"> ● сформованість аналітичних, проектувальних, конструктивних умінь; ● вміння вирішувати наукову проблему з отриманням раніше не відомих результатів; ● здатність до організації самостійної науково-дослідної роботи; ● вміння здійснювати самоконтроль та самооцінку застосування методів науково-дослідної роботи з дітьми дошкільного віку.

Рівень готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження визначався шляхом узагальнення результатів спостереження за навчальною роботою студентів, опитування, анкетування, тестування, виконання творчих завдань, дидактичних завдань, експертних незалежних оцінок.

Мотиваційний критерій готовності студентів до проведення самостійного наукового дослідження віддзеркалює ступінь сформованості мотивації майбутніх

магістрів дошкільної освіти, що детермінується такими показниками: наявністю інтересів, що відображають позитивне ставлення майбутніх вихователів до здійснення науково-дослідної, пошукової діяльності; прагненням самостійно вести пошукову роботу; прагненням до власного педагогічного зростання, до оволодіння новими методами і технологіями наукового пошуку; позитивною мотивацією до самореалізації у професійній діяльності.

Для встановлення рівня мотиваційного критерія нами було проведено опитування й анкетування студентів першого та другого курсів другого (магістерського) рівня факультету педагогічної і мистецької освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Дослідженням було охоплено 50 респондентів. Перед нами стояла мета визначити як майбутні магістри дошкільного профілю розуміють зміст понять «науково-дослідна діяльність», «наукова школа», «наукове дослідження»; чи проявляють інтерес до актуальних проблем виховання і навчання дітей в ЗДО; чи виявляють зацікавлення до власного педагогічного зростання, опанування новими технологіями та методами пошукової діяльності.

Під час опитування більша частина здобувачів освіти не виявляли стійкого інтересу до науково-дослідницької діяльності, не мали бажання самостійно вести пошукову роботу, що склало 30 % опитаних. Попри це, 25 % респондентів позитивно ставляться до науково-дослідної, пошукової діяльності, розуміють її значення для дошкільної освіти і власного професійного вдосконалення. Проте значна кількість респондентів (45 %) припускалися думки, що оволодіння новими методами і технологіями наукових досліджень сприятиме професійному зростанню.

У результаті аналізу опитування й анкетних даних нами було підтверджено той факт, що значна кількість опитаних мають недостатній рівень мотиваційного критерію. Більшість студентів мають нестійкий інтерес до пошукової, науково-дослідної роботи в ЗДО.

Когнітивний критерій відбиває ступінь сформованості здатності майбутнього вихователя до проведення самостійного наукового дослідження. Його показниками

визначено: активну пізнавальну діяльність, обізнаність з науковою проблематикою у галузі дошкільної освіти, зі змістом, формами, методами педагогічних досліджень з різних аспектів організації освітньої діяльності у ЗДО; розуміння сутності наукової проблеми та основних суперечностей між педагогічною теорією та масовою практикою; знання наукових теоретичних, експериментальних та статистичних методів дослідження та розуміння їх застосування у рішенні проблем виховання і навчання дітей дошкільного віку; знання методики констатувального, формувального та контрольного етапів педагогічного експерименту як послідовного втілення програми дослідження та виконання конкретних наукових завдань; знання про наукові колективи.

Діагностику когнітивного критерію сформованості готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження забезпечує такий інструментарій: використання тестів, усного й письмового опитувань, створення хмари слів, практико-орієнтовані завдання. Найкращі результати були виявлені за когнітивним критерієм. Лише 35 % здобувачів мали недостатні знання щодо механізмів колективної наукової творчості, методики організації і проведення науково-педагогічного дослідження. 30 % студентів мали високий рівень, 35 % – середній рівень за когнітивним критерієм.

Діяльнісний критерій окреслює ступінь сформованості когнітивних умінь аналізувати, синтезувати й оцінювати навчальну інформацію та своєчасно розв'язувати навчально-дослідницькі завдання з урахуванням інтересів, досвіду та перспектив майбутньої кар'єри; здатності планувати, проектувати, організовувати наукове дослідження; вміння вирішувати наукову проблему з отриманням раніше не відомих результатів; уміння здійснювати самоконтроль і самооцінку застосування методів науково-дослідної роботи з дітьми дошкільного віку.

Результати експерименту засвідчили недостатню сформованість діяльнісного критерія. Для його дослідження ми використали практико-орієнтовані завдання, аналіз результатів науково-дослідної діяльності студентів. Значна частина (45 %) респондентів мають труднощі в доборі діагностичного інструментарію для розв'язання конкретного наукового завдання. У 35 % студентів виникали проблеми

із моделюванням освітнього процесу в ЗДО, з доббором форм і методів його побудови з визначеного напрямку виховної чи навчальної роботи. Лише 20 % здобувачів освіти виявляють здатність застосовувати набуті знання, уміння і навички в своїй професійній діяльності, вони з легкістю і самостійно розв'язують дослідницькі проблеми у галузі дошкільної освіти.

Узагальнення результатів констатувального етапу експерименту дослідження дало можливість визначити три рівні сформованості готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження: високий, середній, низький. Результати експериментальної роботи свідчать про недостатню відповідність між вимогами до майбутніх вихователів щодо проведення самостійного наукового дослідження та реальним рівнем їхньої підготовки щодо науково-дослідної діяльності.

Аналіз результатів, одержаних на констатувальному етапі дослідження, дозволив визначити, що не всі студенти зацікавлені дослідницькою роботою, знайомі з деякими методами та прийомами наукових досліджень. Проте більшість здобувачів освіти мають недостатні знання про наукові товариства та методику науково-дослідної роботи.

Мета проведеного формувального етапу експерименту – впровадження запропонованих нами педагогічних умов формування готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження.

Формувальний експеримент передбачав викладання навчальної дисципліни, яка були спрямована на формування готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження, що не виходила за межі робочого плану, а у контрольній групі – за традиційним навчанням. Усі інші умови, котрі могли впливати на формування готовності студентів, ми намагалися врівноважити.

Для дослідження ефективності впровадження педагогічних умов формування готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження нами було проведено контрольний експеримент.

Аналіз отриманих даних дає підстави вважати, що після проведення формувального етапу експерименту на контрольному етапі експерименту 15 %

майбутніх вихователів мали низький рівень сформованості готовності до проведення самостійного наукового дослідження, середній рівень – 45 % та високий рівень – 40 % студентів.

Аналіз отриманих даних свідчить про те, що в ЕГ відбулися суттєві зміни у сформованості готовності до проведення самостійного наукового дослідження, в той час, як у респондентів КГ загальний рівень майже не змінився. Таким чином, можна зробити висновок про ефективність визначених педагогічних умов формування готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження.

Отже, динаміка рівня формування готовності майбутніх педагогів до проведення самостійного наукового дослідження за трьома критеріями (мотиваційний, когнітивний, та діяльнісний) на початку та в кінці експерименту має позитивний характер. Це дозволяє зробити висновок про ефективність визначених педагогічних умов готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження.

Підготовка висококваліфікованих фахівців дошкільного профілю до проведення самостійного наукового дослідження – ефективний шлях оптимізації освітнього процесу в закладах вищої і дошкільної освіти. Формуванню готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження сприяло викладання авторської вибіркової навчальної дисципліни «Наукові школи у галузі дошкільної освіти» та виробнича практика у закладі дошкільної освіти. Проведення лекцій-візуалізацій, лекцій з мультимедійним супроводом, проблемних лекцій з цього освітнього компоненту позитивно впливало на підвищення якості теоретико-методичної підготовки майбутніх фахівців дошкільного профілю до проведення самостійного наукового дослідження. Вони дали змогу студентам краще засвоїти новий та систематизувати опанований навчальний матеріал, швидко і невимушено концентруватися на навчальній діяльності, бути активними під час всього заняття, стимулювали майбутніх вихователів разом думати та доходити до своїх висновків, формувати особисту думку кожного суб'єкта освітнього процесу. Формуванню в майбутніх вихователів

мотивації до проведення самостійного наукового дослідження слугували лекційні, практичні заняття та самостійна робота, в ході яких у здобувачів формувалися: інтерес до науково-дослідної діяльності, самостійність у виборі методів наукових досліджень, активне зацікавлення обговоренням тематики і результатів наукових досліджень у царині дошкільної освіти, наполегливість у проведенні власного наукового дослідження сучасних проблем виховання і навчання дітей дошкільного віку, прагнення до саморозвитку та бажання дізнаватися, вивчати більше, ніж пропонують типові програми навчальних дисциплін. Для багатьох студентів натхненням до самостійних дослідницьких пошуків є не лише власне задоволення від досягнутих результатів, а також схвальне ставлення одногрупників до їх презентації.

Використання теоретичних і емпіричних методів дослідження студентами в освітньому процесі дошкільних закладів під час практики забезпечувало активізацію навчально-пізнавальної діяльності дітей, формування стійкого пізнавального інтересу до науково-дослідної роботи та бажання нею займатися під час організації освітнього процесу в ЗДО, активну участь в розробці та реалізації власної програми наукового дослідження.

Список використаних джерел:

1. Алла Михайлівна Богуш – академік АПН України : біобібліогр. покажч. / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В.О. Сухомлинського; [упоряд.: Пономаренко Л.О., Айвазова Л. М.; наук. ред. Рогова П. І.; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О. ; літ. ред. Білоцерківець І.П.]. 2-ге вид., доповн. та переробл. Київ, 2009. 118 с. (Серія «Академіки АПН України»; вип. 16).
2. Артемова Л. Любити дитину – покликання чи мистецтво? Поради вихователям. *Дошкільне виховання*. 2021. № 8. С. 14–19.
3. Артемова Л. Зберегти дітей – гуманітарна місія сьогодення. *Дошкільне виховання*. 2022. № 3-4. С. 3–8.

4. Артемова Л. Стилі виховання: гуманістичний vs авторитарний. *Дошкільне виховання*. 2022. № 12. С. 3–8.
5. Богуш А. Дитинство у ціннісному вимірі. *Дошкільне виховання*. 2022. №7/8. С. 3–6.
6. Вільчковський Е. С.: життєвий шлях та науково-педагогічна діяльність: біобібліогр. покажч. / Укладач. Свістельник І. Л. 2015. 6 с.
7. Гавриш Н., Крутій К. Як змінювалися підходи до розвитку мовлення дітей. Роль наукової школи Алли Богуш. *Дошкільне виховання*. 2019. № 10. С. 7–10.
7. Гавриш Н. Освітній процес в умовах війни: роздуми фахівця. *Дошкільне виховання*. 2022. № 9. С. 3–5.
8. Гнізділова О. А. Грані науково-педагогічної діяльності академіка А. М. Богуш. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Додаток 1 до Вип. 31. Том V (47): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» К.: Гнозис, 2013. С. 112–121.
9. Гнізділова О. А. Динаміка розвитку наукових шкіл у галузі дошкільної освіти (др. пол. ХХ – поч. ХХІ ст.). *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі*: зб. наук. праць / [за заг. ред. О.А. Гнізділової, відпов. ред. Н.В. Ковалевська]. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. Вип. 1. С. 10–26.
10. Гнізділова О. А. Діяльність української науково-педагогічної школи дошкільної лінгводидактики. *Педагогічні науки*: зб. наук. пр. Херсонського державного університету. Випуск LXIV. Херсон: ХДУ, 2013. С. 10–15.
11. Гнізділова О. А. Зміст і напрями діяльності наукової школи професора Н. В. Гавриш. *Педагогіка вищої та середньої школи*: Зб. наук. пр. 2014. № 40. С.268–274.
12. Гнізділова О. А. Ідентифікація феномену «науково-педагогічна школа». *Педагогічні науки*: зб. наук. пр. ПНПУ імені В.Г. Короленка. 2014. Вип. 60. С.75–83.
13. Гнізділова О. А. Наукова школа професора А. М. Бойко як ефективна форма розвитку педагогічної науки. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*: [зб.

наук. пр. / за заг. ред. проф. В. І. Євдокимова і проф. О. М. Микитюка]. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 2010. Вип.34. С. 28–37.

14. Гнізділова О. А. Наукові школи Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. *Педагогіка та психологія*: зб. наук. пр. / За заг. ред.: акад. І. Ф. Прокопенка, проф. С.Т. Золотухіної. Х.: Видавець Рожко С. Г., 2016. Вип. 54. С.246–257.

15. Гнізділова О. А. Наукові школи вищих педагогічних навчальних закладів Східної України ХХ століття: теорія, досвід, перспективи: монографія. Полтавський національний педагогічний ун-т імені В.Г. Короленка. Полтава: Вид-во ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2011. 388 с.

16. Гнізділова О. А. Наукові школи у галузі дошкільної освіти. Робоча програма вибіркової навчальної дисципліни для студентів другого (магістерського) рівня спеціальності 012 Дошкільна освіта. Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, 2024. 20 с.

17. Гнізділова О. А. Становлення і розвиток наукових шкіл у галузі дошкільної освіти (др. пол. ХХ – поч. ХХІ ст.). *Педагогічні науки*: зб. наук. пр. ПНПУ імені В. Г. Короленка. 2017. Вип. 69. С. 124–132.

18. Дем'яненко Н. М. Сутність і зміст феномену «наукова школа». Літопис сучасної науки й освіти України. Наукові школи, авторські системи і концепції / Ред. кол.: В. Г. Кремень, В. І. Луговий, О. М. Топузов [та ін.]. Київ: Альфа-Віта, 2018. 180 с.

19. Дошкільна освіта в персоналіях (до ювілею професора К.Й. Щербакової). Наукове видання [упорядники О. Г. Брежнєва, Л. В. Макаренко]. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2016. 248 с.

20. Зербіно Д.Д. Наукова школа: лідер і учні. Львів: Євросвіт, 2001. 208 с.

21. Наукова школа академіка Алли Богущ. Монографія / Упорядник і загальна ред. А. М. Богущ. К.: Видавничий Дім «Слово», 2009. 528 с.

22. Саяпіна С. Публікації та дисертації вітчизняних авторів із питань виховання та навчання дітей дошкільного віку (1960 р. – початок ХХІ століття): бібліограф. покажчик. Слов'янськ: Вид-во Б.І. Маторіна. 2016. 281 с.

23. Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи, збірник наукових праць, за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, Житомир, Україна: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. 692 с.

24. Сходінками історії дошкільної освіти (до 30-річчя спеціальності “Дошкільна освіта” у Бердянському державному педагогічному університеті) / Упорядн. Лілія Макаренко. Бердянськ:Видавець Ткачук О.В. 2015.288с.

25. Школа науки / Зербіно Д. Д., Рибачук А. В. К.: Логос, 2016. 231 с.